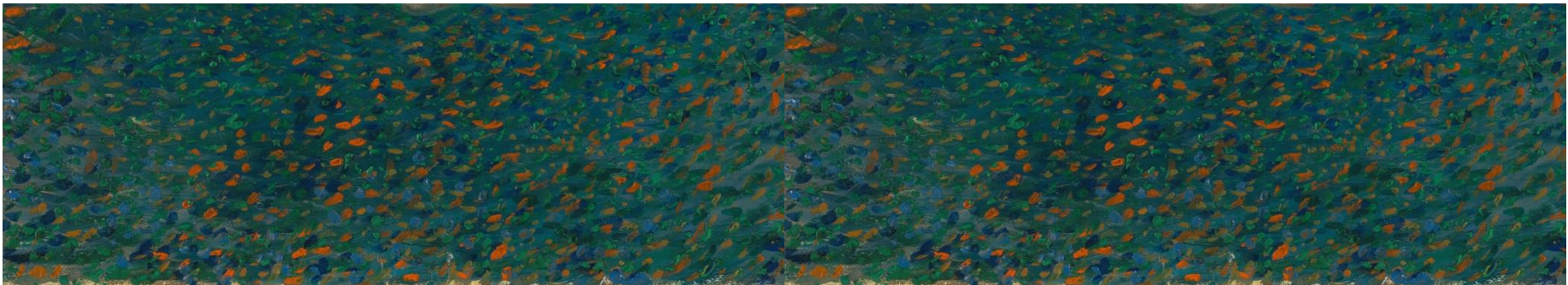

Στελλάκης Νεκτάριος, Αν. Καθηγητής (nekstel@upatras.gr)
Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην
Προσχολική Ηλικία – Παν. Πατρών

Μαθαίνω τη γλώσσα και τους κανόνες της όπως
μαθαίνω τους κανόνες των παιχνιδιών:
χρησιμοποιώντας τη γλώσσα, παίζοντας τα
παιχνίδια.

Wittgenstein

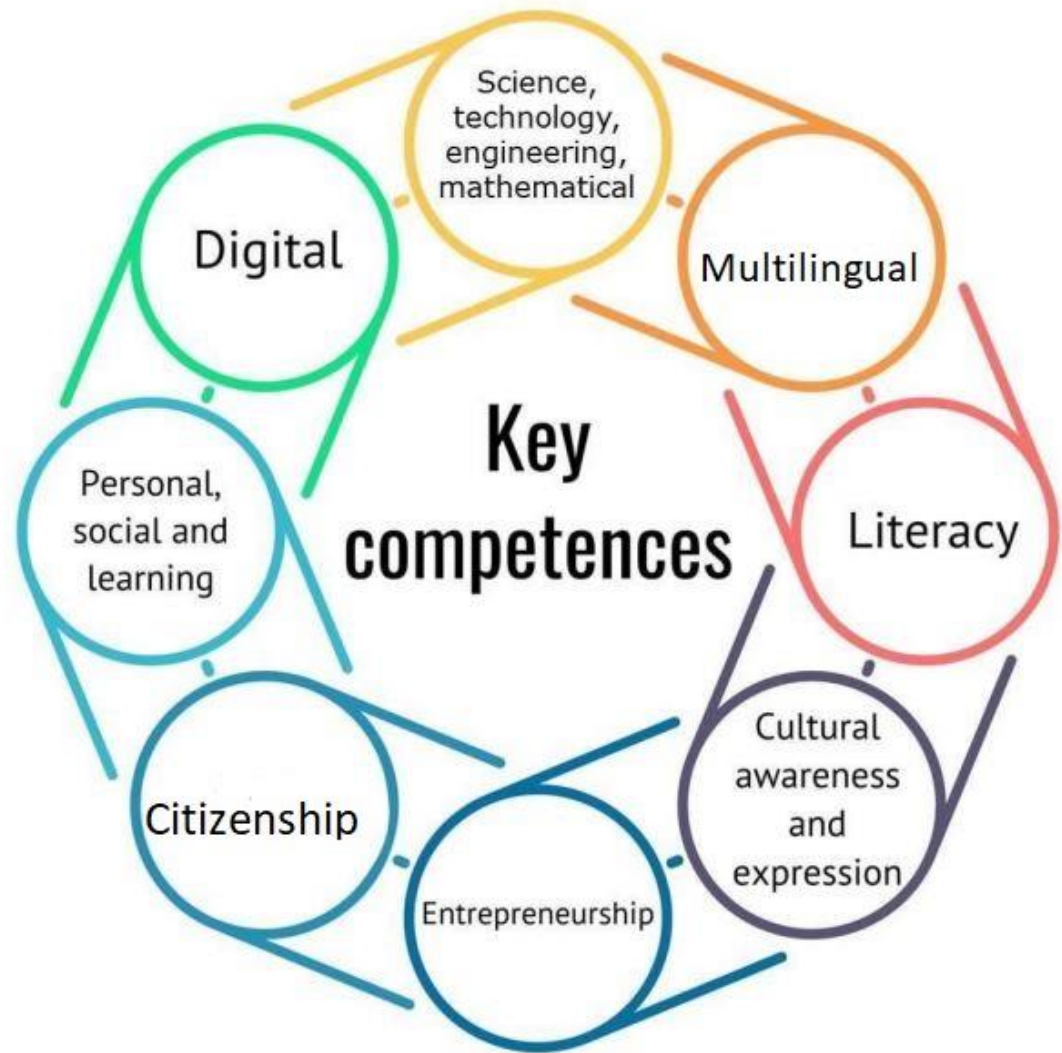

Ο γραμματισμός είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια εκπαιδευτική προτεραιότητα – είναι επένδυση στο μέλλον και αναπόσπαστο μέρος ενός συνόλου ικανοτήτων που απαιτούνται στον εικοστό πρώτο αιώνα.

«Ο γραμματισμός είναι βασικό συστατικό των στρατηγικών για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ειρήνης»

Irina Bokova, UNESCO S.G.

Για περισσότερα:

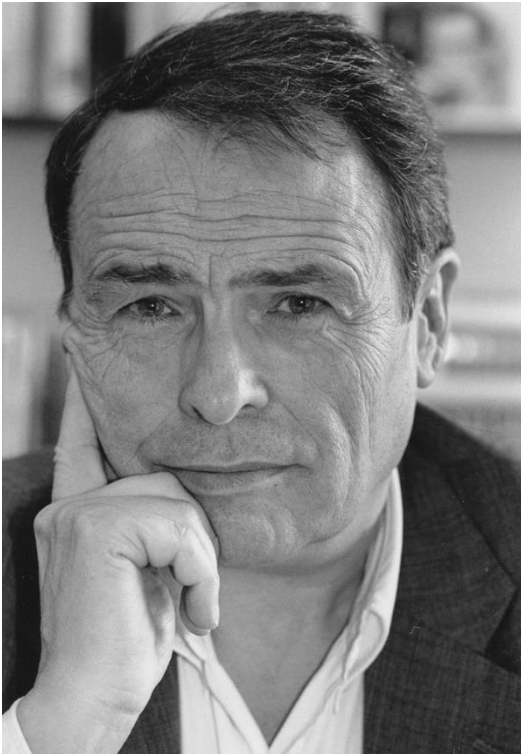
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)

Ο **προφορικός** και ο **γραπτός** λόγος διαφέρουν καθώς χρησιμοποιούνται σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας, εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και χρησιμοποιούν διαφορετικές μορφές γλωσσικής έκφρασης.

Η επιτυχία στην εκπαίδευση προϋποθέτει επιτυχή χειρισμό του γραπτού λόγου (σχολικός / επιστημονικός γραμματισμός)

Pierre Bourdieu: 1930-2002

- Το σχολείο συντηρεί ένα σύστημα άνισης πρόσβασης στη δύναμη και την εξουσία μέσω της κουλτούρας. Μέσω του «πολιτισμικού κεφαλαίου» (σύνολο εσωτερικευμένων συνηθειών και μορφών γλωσσικής έκφρασης) και του ιδεολογήματος της διδακτικής ουδετερότητας αναπαράγει την κοινωνική ιεραρχία. Τα παιδιά των ισχυρών μεγαλώνοντας καταλαμβάνουν ισχυρές θέσεις και τανάπαλιν.
- Το σχολείο επικυρώνει τις πραγματικές κοινωνικές ανισότητες καθώς τις «μεταμφιέζει» σε ατομική σχολική αποτυχία.

[για περισσότερα δεξ: Φραγκουδάκη, Α. (1985). Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Αθήνα: Παπαζήσης.]

Basil Bernstein: 1924 –2000

- Διακρίνει δύο κώδικες επικοινωνίας:
α)περιορισμένο και β) επεξεργασμένο
[Οι κώδικες είναι διαφορετικοί, όχι ο ένας
”καλύτερος» ή «πλουσιότερος» από τον
άλλον]
- Η ομιλία του παιδιού, το εύρος του
λεξιλογίου που αυτό παράγει ή κατανοεί, η
πολυπλοκότητα των συντακτικών δομών
καθώς και η χρήση της γλώσσας στις
κοινωνικές σχέσεις, διαμορφώνεται στο
πλαίσιο των κοινωνικών του σχέσεων και
πρώτα απ’ όλα στην οικογένεια.
- Κάποια παιδιά μεγαλώνουν και με τους δύο
κώδικες κάποια με κύριο τον περιορισμένο.
Αυτά φαίνεται να έχουν δυσκολίες με το
σχολικό λόγο.

Περιορισμένος κώδικας

Συνδέεται στενά με το εξωγλωσσικό περιβάλλον. Για την κατανόηση είναι απαραίτητο να γνωρίζεις πληροφορίες που δεν δίνονται ρητά.

Σύντομες, γραμματικά και συντακτικά απλές προτάσεις. Επαναλαμβανόμενη χρήση συνδέσμων (π.χ. και, έτσι, τότε)

Περιορισμένη χρήση επιθέτων, επιρρημάτων κτλ. Εκφράσεις: «ξέρεις τώρα», «καταλαβαίνεις τι εννοώ»...

Επεξεργασμένος κώδικας

Οι πληροφορίες δηλώνονται ρητά και για το λόγο αυτό χρησιμοποιείται μεγάλο φάσμα γλωσσικών τύπων και δομών.

Συχνή χρήση τριτοπρόσωπης σύνταξης (π.χ. πρόκειται, είναι ενδιαφέρον, ενδείκνυται κτλ.)

Πολύπλοκος σχηματισμός προτάσεων.

Υποτακτική σύνδεση με τη χρήση συνδέσμων.

Συχνή χρήση προθέσεων που δηλώνουν λογικές σχέσης, συνάφεια στον χρόνο και στον χώρο.

Χρησιμοποιείται περισσότερο από τον περιορισμένο στο σχολείο για τη μετάδοση νέας γνώσης. >>>> Ποια παιδιά μπορούν να τον καταλάβουν και να προσ-αρμοστούν πιο εύκολα;

Προφορικός λόγος	Γραπτός λόγος
Απροσχεδιάστος	Προσχεδιασμένος
Εμφανίζει συντακτικά ατελείς και ανολοκλήρωτες προτάσεις	Ολοκληρωμένες συντακτικά προτάσεις
Παρατακτική σύνδεση	Υποτακτική σύνδεση
Ενεργητική σύνταξη	Παθητική σύνταξη
Επαναλήψεις	Μονολογική διάσταση
Το νόημα θεμελιώνεται από τη συνεχή αλληλεπίδραση κειμενικών και εξωκειμενικών, άμεσα παρόντων, καταστασιακών παραγόντων (επιτονισμός, εκφράσεις και κινήσεις σώματος, άμεσα ορατά στοιχεία της περιστασης, κοινές γνώσεις)	Απόσταση από το άμεσο, φυσικό πλαίσιο της περιστασης Απόσταση μεταξύ πομπού και δέκτη
> <u>Πλαισιωμένος</u> άμεσος, απλός, καθημερινός διαλογικός	> <u>Αποπλαισιωμένος</u> εκτενής, σύνθετος, επεξεργασμένος μονολογικός

Αρχάκης, Α. (2011). *Γλωσσική διδασκαλία και σύσταση των κειμένων*.
Αθήνα: Πατάκης.

πλαισιωμένος αποπλαισιωμένος λόγος

Ανάλογα με τον βαθμό εξάρτησης της γλώσσας από «οποιαδήποτε συγκεκριμένη υλική βάση μέσα στο πλαίσιο της περιστασης»
(Hasan, 1973, στο Cloran, 1999)

πλαισιωμένος τα λόγια χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα με άλλα μέσα (όπως το βλέμμα, το χρώμα της φωνής, οι χειρονομίες και γενικότερο το άμεσο φυσικό περιβάλλον) για να δείξουν κάτι που φαίνεται. Συνήθως ο καθημερινός διάλογος με οικεία πρόσωπα, για οικεία και απτα θέματα. Γλώσσα του παρόντος (για το εδώ και το τώρα).

αποπλαισιωμένος όταν το μήνυμα μεταφέρεται μόνο μέσα απο λόγια (π.χ. γραπτο αφήγημα, επιστημονικο κείμενο, προσωπικη έπιστολη), για φαινόμενα όχι άμεσα απτα.

- Διαβαθμίσεις πλαισίωσης αποπλαισίωσης

(παραδείγματα)

→ Συζήτηση στην κουζίνα για φαγητό που τρώμε

→ Τηλεφωνική συνομιλία

→ Προφορική αφήγηση

→ Γραπτή αφήγηση

→ Επιστημονικό δοκίμιο που αναφέρεται στον κόσμο

- Ο αποπλαισιωμένος είναι λόγος πιο δύσκολος από τον καθημερινό, απαιτητικός νοητικά και λιγότερο συνηθισμένος στην καθημερινή επικοινωνία.

Διδακτικά, γέφυρα προς την αποπλαισίωση του γραπτου λόγου, συνιστά το προφορικό αφήγημα ή η συζήτηση/αναζήτηση για ένα επιστημονικό θέμα.

Στον προφορικό λόγο, εκτός από το λεκτικό εκφώνημα, έχουν μεγάλη σημασία και κάποια άλλα γνωρίσματα της ομιλίας που το συνοδεύουν, όπως:

- τα **παρα**γλωσσικά γνωρίσματα (επιτονισμός, παύσεις, προφορά, ένταση φωνής)
- τα **εξω**γλωσσικά γνωρίσματα (χειρονομίες, κινήσεις, έκφραση προσώπου, βλέμμα, διάθεση).

Επιτονισμός είναι ο κυματισμός της φωνής που χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εκφώνηση, μια φράση ή πρόταση. Επομένως διακρίνεται από τον τόνο, που χαρακτηρίζει μια μόνο λέξη. Ο επιτονισμός πληροφορεί:

- α) σχετικά με τη διάθεση ή τη στάση του ομιλητή: οργή, σκώμμα, ειρωνεία κτλ.,
 - β) σχετικά με το είδος των προτάσεων: ερωτηματική, απιφωνηματική κτλ.
- Επομένως, ο επιτονισμός διαμορφώνει σημασίες.

Καθημερινή επικοινωνία

απλή γλώσσα
διαλογική με υποστήριξη
μη γλωσσικών εκφράσεων
(π.χ. χειρονομίες,
εκφράσεις προσώπου)
ανεπίσημη

Γραπτή επικοινωνία

“ακαδημαϊκή” γλώσσα με εξειδικευμένο
λεξιλόγιο
επίσημο ύφος
αφηρημένα θέματα (προηγούμενη γνώση)
περίπλοκη σύνταξη (παθητική φωνή,
δευτερεύουσες προτάσεις)

***Αυτή η μορφή επικοινωνίας είναι που
εξασφαλίζει την επιτυχία στο σχολείο***

Cummins, J. theory on Basic Interpersonal Communications skills (BICS) and Cognitive Academic Language Proficiency (CALP) or context-embedded communication and context-reduced communication

Οι κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο οφείλονται στη διαφορετική κοινωνική σημασιοδότηση που συνεπάγεται ο προφορικός από τον γραπτό λόγο (Halliday & Martin 1993, Martin & Veel 1998) και στη μειωμένη πρόσβαση των μαθητών/τριών από μη προνομιούχες οικογένειες στον γραπτό λόγο (βλ. σχετικά Αρχάκης & Κονδύλη, 2011).

> Το ισχύον ελληνικό Αναλυτικό Πρόγραμμα για το Νηπιαγωγείο συνδέει την σχολική αποτυχία με την εξοικείωση του παιδιού με τον γραπτό λόγο

CONSTRUCTING STRONG FOUNDATIONS OF EARLY LITERACY

MALINDA E. JONES
AND ANN E. CHRISTENSEN

Όλοι οι τρόποι της γλώσσας (ανάγνωση, γραφή, ομιλία και ακρόαση) είναι συνυφασμένοι στην έννοια του «γραμματισμού».

Ένα άτομο που μπορεί να αξιοποιήσει και να εφαρμόσει εύστοχα όλους τους τρόπους της (προφορικής και γραπτής) γλώσσας θεωρείται εγγράμματος.

Από τη βρεφική ηλικία, τα παιδιά αρχίζουν να κατανοούν αυτούς τους τρόπους καθώς βρίσκουν μοτίβα, οργανώνουν, αποθηκεύουν και ανακτούν πληροφορίες για τον κόσμο, τους ήχους και τη δομή της προφορικής γλώσσας και τη λειτουργία και τις μορφές της γραπτής γλώσσας.

Foundational Anchors of literacy

1. Oral language
2. Vocabulary and background knowledge
3. Book awareness
4. Phonological awareness and phonemic awareness
5. Alphabet knowledge and phonics
6. Print concepts
7. Emergent reading
8. Emergent writing
9. Positive dispositions about literacy and literacy learning
10. Executive function

Οι δέκα πυλώνες του γραμματισμού

1. Προφορική γλώσσα/ επικοινωνία
2. Λεξιλόγιο και γνώσεις υποβάθρου
3. Γνώσεις για τα βιβλία (εμπειρίες, κίνητρα, συμβάσεις, έννοιες)
4. Φωνολογική και φωνημική επίγνωση
5. Γνώση αλφαβήτου και ήχων των γραμμάτων
6. Έννοιες έντυπου λόγου
7. Αναδυόμενη ανάγνωση
8. Αναδυόμενη γραφή
9. Θετικές διαθέσεις για τη μάθηση του γραπτού λόγου
10. Εκτελεστική λειτουργία

Εκτελεστικές λειτουργίες

[Όρος ομπρέλα: περιλαμβάνει πολλές δεξιότητες, βασικές (όπως προγραμματισμός, οργάνωση και παρακολούθηση) και πιο σύνθετες νοητικές δεξιότητες που χρησιμοποιούμε για να διαχειριστούμε τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές μας για να πετύχουμε τους στόχους μας]

> Εργαζόμενη μνήμη

> Γνωστική ευελιξία

- εναλλαγή μεταξύ ιδεών ή δραστηριοτήτων · αναθεώρηση στόχων/σχεδίων· μετατόπιση (π.χ. από τα μαθηματικά στον κύκλο του χρόνου)

> Αυτοέλεγχος

Οι πυλώνες του γραμματισμού είναι σαν τα θεμέλια ενός ουρανοξύστη, ισχυροί, βαθείς και αλληλεξαρτώμενοι. Πάνω τους στηρίζεται όλη η μάθηση που θα ακολουθήσει.

Φυσικά, ένας ουρανοξύστης δεν αρχίζει να ψηλώνει χωρίς οικοδόμους, αλλά (σκοπεύουμε) οι ίδιοι οι μαθητές βιώνοντας τη χαρά, την ικανοποίηση, τη δύναμη και την επίτευξη των σκοπών τους μέσω συγγραφής ή ανάγνωσης κειμένων (να) αναλαμβάνουν να επεκτείνουν τη γνώση τους για τον γραμματισμό.

Τι συμβαίνει με τα αλλόγλωσσα / δίγλωσσα παιδιά;

Η βασική γνώση και η ανάπτυξη του γραμματισμού στην κύρια/πρώτη/μητρική γλώσσα επιταχύνουν την εκμάθηση μιας άλλης γλώσσας επειδή οι γλώσσες είναι αλληλεξαρτώμενες

(Cummins, 2000; Freeman, Freeman, & Eve, 2011)

αποκωδικοποίηση: αυτοματοποιείται περίπου έως την αρχή της Γ' Δημοτικού

κατανόηση: στρατηγικές που διαρκώς αναπτύσσονται

ατομικά χαρακτηριστικά, προηγούμενες εμπειρίες και γνώσεις, ενδιαφέροντα

Η ανάγνωση είναι μια σύνθετη διαδικασία άντλησης νοήματος από ένα γραπτό κείμενο.

Καθώς διαβάζω: α) **αποκωδικοποιώ** τα γραπτά σύμβολα, β) **κατανοώ** το περιεχόμενο του κειμένου & γ) **στοχάζομαι** το περιεχόμενο

α) σπάσιμο κώδικα
(αποκωδικοποίηση και
κατανόηση της δομής
του κειμένου)

β) κατασκευή νοήματος από
το κείμενο (ενεργοποίηση
εμπειριών και
προϋπαρχουσών γνώσεων -
άντληση νοήματος από το
κείμενο και τις εικόνες ή τα
άλλα εξωγλωσσικά στοιχεία)

γ) λειτουργική χρήση
κειμένων (κατανόηση του
σκοπού του κειμένου,
«τοποθέτηση» του κειμένου
στο κοινωνικό γίνεσθαι)

δ) κριτική ανάλυση και
μετασχηματισμός κειμένου
(κατανόηση των ιδεολογικών
παραδοχών του κειμένου,
κατανόηση των προθέσεων
συγγραφέα, των συμφερόντων
που υιοθετεί, των απόψεων που
αποσιωπώνται)

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ**

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2021

Πράξη «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» - MIS: 5035542

Το μάθημα της Γλώσσας θεωρείται διαχρονικά ως το βασικότερο γνωστικό αντικείμενο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης από την πλειονότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων. Ο θεμελιακός ρόλος της Γλώσσας στη βαθμίδα αυτή πηγάζει από τη διττή φύση του, ως ατομικού γνωρίσματος και ως κοινωνικού αγαθού. (σελ. 4)

Με δεδομένη την κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί πριν τη σχολική ηλικία, η διδασκαλία της μητρικής (πρώτης) γλώσσας σε φυσικούς/-ές ομιλητές/-τριες επικεντρώνεται στην εκμάθηση του γραπτού λόγου (γραφή και ανάγνωση), στον ευρύτερο γραμματισμό των μαθητών/-τριών σε ποικιλία μέσων και περικειμένων... (σελ. 5)

Θεματικό Πεδίο 1	Θεματικές Ενότητες
Προσληπτικές και παραγωγικές δεξιότητες	1. Ακρόαση & κατανόηση προφορικού λόγου
	2. Παραγωγή προφορικού λόγου
	3. Ανάγνωση & κατανόηση γραπτού λόγου
	4. Παραγωγή γραπτού λόγου
Θεματικό Πεδίο 2	Θεματικές Ενότητες
Κειμενικοί τύποι – Πολυτροπικότητα	1. Περιγραφικά κείμενα
	2. Αφηγηματικά κείμενα
	3. Εξηγητικά ¹ κείμενα
	4. Κείμενα οδηγιών
	5. Επιχειρηματολογικά κείμενα
	6. Πολυτροπικότητα
Θεματικό Πεδίο 3	Θεματικές Ενότητες
Γραμματική περιγραφή	1. Φωνολογία/Φωνητική
	2. Κλιτική μορφολογία & ορθογραφία
	3. Σύνταξη
	4. Πραγματολογία
Θεματικό Πεδίο 4	Θεματικές Ενότητες
Λεξιλόγιο	1. Βασικό λεξιλόγιο, συνάψεις λέξεων, χρήση λεξικού
	2. Σημασιολογικές σχέσεις
	3. Παραγωγικοί μηχανισμοί (παραγωγή-σύνθεση)
	4. Προέλευση, ετυμολογία, διεθνισμοί, λεξική ορθογραφία
Θεματικό Πεδίο 5	Θεματικές Ενότητες
Ανάγνωση βιβλίων / εκτεταμένων κειμένων	1. Μορφές και είδη βιβλίων, έντυπων και ψηφιακών (υλικότητα)
	2. Δομή, περιεχόμενο, γλώσσα και αισθητική του λογοτεχνικού κειμένου, πεζού και ποιητικού

... το περιεχόμενο του γλωσσικού μαθήματος στο Δημοτικό αναλύεται σε πέντε θεμελιώδεις περιοχές, που καθιστούν σαφείς τους στόχους καθώς και τα επιδιωκόμενα σε κάθε τάξη μαθησιακά αποτελέσματα, μέσω των προτεινόμενων ενδεικτικών δραστηριοτήτων. (σελ. 7)

Πίνακας 1. Θεματικά Πεδία και Θεματικές Ενότητες

**Διαβάζω για να μαθαίνω, να
λειτουργώ αποτελεσματικά στη ζωή
μου γιατί κατανοώ την επιστήμη και
τον κόσμο**

Μαθαίνω να διαβάζω

Είμαι αναγνώστης!